

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ РИНКУ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ЗЕРНА**

Анотація. Розкрито деякі найважливіші і загальні проблеми формування ринку конкурентоспроможного зерна в процесі функціонування сільськогосподарських підприємств. Проведено SWOT-аналіз зернового ринку, а також визначено пріоритети розвитку зернового ринку.

Аннотация. Раскрыты некоторые самые важные и общие проблемы формирования рынка конкурентоспособного зерна в процессе функционирования сельскохозяйственных предприятий. Проведен SWOT-анализ зернового рынка, а также определены приоритеты развития зернового рынка.

Annotation. Some most important and general problems of forming a market of competitive corn in the process of functioning of agricultural enterprises have been highlighted. SWOT-analysis of the corn market has been made and priorities of the corn market development have been identified.

Ключові слова: зерновий ринок, конкурентоспроможність, сільськогосподарські товаровиробники, державне регулювання.

Основним пріоритетом розвитку зернового ринку є його насичення великою кількістю якісного та недорогого зерна. Вирішення проблеми наповнення ринку зерном передбачає виконання великої кількості заходів, спрямованих на оптимізацію усіх сфер діяльності агропромислового комплексу (АПК). Комплексне вирішення поставленого завдання досягається за рахунок розвитку інноваційно-інвестиційної сфери, її найповнішого використання, а також за рахунок формування ефективних інтегрованих утворень у межах зернового ринку.

З точки зору процесного підходу кожне сільськогосподарське підприємство виконує певну послідовність операцій, які характеризують окремі етапи руху матеріального потоку [1].

Найчастіше до таких етапів відносять: ресурсне та матеріально-технічне забезпечення, постачання і зберігання матеріалів на складі, виконання виробничих операцій, зберігання і транспортування готової продукції, розподіл товарів. Проведений SWOT-аналіз показав наявність великої кількості слабких сторін та загроз на зерновому ринку, більшість із них є типовими для агроформувань (таблиця).

Таблиця

SWOT-аналіз зернового ринку

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
1) родючість ґрунтів; 2) зернові традиції; 3) частка посівної площі; 4) динамічний розвиток експортної інфраструктури; 5) низькі ціни; 6) дешева робоча сила	1) низька якість зерна; 2) висока собівартість; 3) низька урожайність; 4) зношеність техніки; 5) застарілі технології; 6) слабе використання сівозмін; 7) нестабільність аграрної політики; 8) низька кваліфікація праці; 9) низька кваліфікація менеджменту; 10) слабе фінансове становище підприємств; 11) слабка інтеграція зусиль суб'єктів ринку; 12) нерозвинена біржова торгівля; 13) велика частка тіньового обігу зерна; 14) низький рівень внесення добрив та ЗЗР; 15) низькі обсяги інвестування в суб'єкти зернового ринку; 16) велике соціальне значення зернового ринку для країни

Можливості:	Загрози:
1) збільшення частки експорту на ринку дешевого зерна;	1) неефективна аграрна політика;
2) вихід на ринок високоякісного зерна;	2) погіршення стану ґрунтів;
3) збільшення частки використання зерна на виробництво етанолу;	3) зміна кліматичних умов;
4) тенденція до зростання світових цін на зерно	4) висока залежність від погодних умов;
	5) валютні ризики;
	6) ризики відміни мораторію на продаж землі

У таблиці надано тільки деякі найважливіші і загальні проблеми формування ринку конкурентоспроможного зерна приблизно в тій послідовності, в якій вони з'являються в процесі функціонування сільськогосподарських підприємств. Окремі проблеми, що виникають на шляху матеріального потоку, мають здатність повторюватися на пізніших етапах або характеризуються взаємозалежністю, тобто їх вирішення на ранніх етапах усуває або зменшує імовірність повторення цих проблем на пізніших стадіях.

На основі проведеного аналізу слід визначити пріоритети розвитку зернового ринку у таких сферах: оптимізація землеволодіння та землекористування; страхування ризиків сільськогосподарських підприємств; насичення ринку якісним та відносно дешевим зерном; оновлення на інноваційній основі матеріально-технічного стану аграрних формувань; маркетингова діяльність суб'єктів ринку; логістичне забезпечення ринку; цінова політика; підтримка доходів сільськогосподарських товаровиробників; розвиток експортного потенціалу ринку [2].

Основні засади аграрної політики за умови розгляду зернового ринку з точки зору логістичного інтегрованого підходу не повинні мати епізодичний і випадковий характер. Вони повинні базуватися на системному підході до проблеми, що дозволяє відслідковувати взаємозв'язки між різними аспектами діяльності господарюючих суб'єктів і розраховувати можливий вплив зміни одного із елементів системи на всі інші. Найважчим завданням за таких обставин є пошук "первинної проблеми" в цілому, а її усунення сприятиме значно легшому вирішенню сукупності наступних за етапами руху матеріального потоку проблем завдяки існуванню взаємозв'язку між ними.

Відслідковуючи рух матеріального потоку на зерновому ринку, можна фіксувати додаткові резерви підвищення виходу продукції з одного гектара. Використання таких резервів дасть можливість підвищити не тільки урожайність зернових культур, але й забезпечити зростання продуктивності праці та рівня рентабельності, зменшити собівартість продукції.

За дослідженнями вчених на еродованих землях щорічний недобір урожаю складає приблизно 20 %, що становить 7 – 8 млн т зерна. Використання даного резерву передбачає вжиття природоохоронних заходів, пов'язаних із укріпленням схилів, відновлення вмісту гумусу у верхній частині ґрунту. Частково вирішення цих завдань може бути здійснено за рахунок використання новітніх технологій зерновиробництва – мінімальної обробки ґрунту та органічного землеробства.

У процесі здійснення технологічних операцій велика увага приділяється підбору якісного насінневого матеріалу, мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо. Здійснення кожного із названих заходів дає можливість підвищити вихід зерна або, принаймні, застрахувати себе від його втрат.

Використання якісного сортового елітного чи оригінального насінневого матеріалу дозволяє підвищувати урожайність на 25 – 27 %. Проте забезпечення зерновиробництва якісною сировиною та матеріалами не завжди є ефективним. Значна частина проблем, пов'язаних з цим, лежить у площині несвоєчасного виконання технологічних операцій, пов'язаних із сівбою, доглядом за посівами та збиранням урожаю і взагалі порушенням технологічних схем зерновиробництва. Це може призвести до втрати навіть 30 % урожаю.

Неефективне використання технічних засобів, їх перевантаження, а також виконання технологічних операцій застарілою технікою призводить до втрати близько 3 млн т зернових культур.

Основним напрямом покращення стану підсистеми є формування ефективної системи маркетингу на кожному підприємстві чи в межах їх об'єднань. Окрім цього, значний ефект досягається за рахунок використання наявних методів цінового регулювання та розвитку біржової торгівлі зерном [3].

На даному етапі формування зернового ринку ефективна біржова торгівля здатна вирішити дві з найголовніших проблем аналізованого ринку: нормалізувати ціни на основі ф'ючерсних торгів, внаслідок чого ціни, які встановлюються на ринку, реально відображають співвідношення попиту та пропозиції із незначним корегуванням на спекулятивні чинники; створити основу для отримання гарантованого доходу від реалізації продукції завдяки активному використанню хеджування. Незважаючи на очевидні переваги біржової торгівлі і, зокрема, торгівлі ф'ючерсами, частка біржі в структурі реалізації зернових є дуже низькою.

Основу зернового ринку України на даному етапі складають посередницькі схеми. Незважаючи на те, що ціна зерна, що реалізується за цими схемами, є найменшою з-поміж інших каналів, його частка і надалі зростає. Це пояснюється великою активністю і мобільністю посередників, які, окрім всього іншого, часто укладають із сільськогосподарськими товаровиробниками кредитні угоди, якими зобов'язують останніх продавати продукцію визначеним організаціям. За таких умов активізація біржової торгівлі без вжиття будь-яких стимулюючих заходів із боку самих бірж чи органів державної влади видається складним завданням.

Основним напрямом існуючої моделі регулювання зернового ринку є активна цінова політика, яка передбачає поєднання економічних та адміністративних методів у процесах, пов'язаних зі встановленням гарантованої ціни на ринку, а також зменшенням цінових коливань.

Основними методами цінового регулювання на зерновому ринку є товарні та фінансові інтервенції.

Згідно із Законом України "Про зерно та ринок зерна в Україні", інтервенційні операції – це дії державного агента з проведення інтервенційних операцій із закупівлі зерна до інтервенційного фонду та продажу зерна

інтервенційного фонду і продуктів його переробки для підтримання на внутрішньому ринку рівня цін на зерно та продуктів його переробки шляхом укладання договорів купівлі-продажу на акредитованих біржах.

Важливу роль у нейтралізації негативного впливу покупців на характер ринкових відносин повинна відігравати держава, основним завданням якої в таких умовах повинна стати підтримка доходів аграрних формувань. На жаль, існуюча система підтримки, яка передбачає заохочення (у вигляді дотацій) тих виробників, які отримали збитки, не виконує свого основного призначення – економічного зацікавлення підприємств в отриманні якнайкращих результатів. Саме тому більшість виробників, балансуючи на рівні нульового прибутку, будь-якими способами прагнуть показати у фінансово-бухгалтерській звітності негативні показники господарювання. Вирішити таку ситуацію можуть прямі виплати на площу посіву, які, проте, вимагають значних бюджетних ресурсів, інакше їх вплив може звестися до мінімуму, а в окремих випадках навіть погіршити стан системи.

Відповідно, виникає ситуація, коли сільськогосподарські товаровиробники не володіють основним елементом ринкового середовища – мотивом господарювання. Більшість із них працюють завдяки власному ентузіазмові, прихильності до традицій і консервативності, яка не дозволяє їм змінювати сферу діяльності.

Отримання високих фінансово-економічних показників у сільському господарстві досягається значною мірою завдяки високопрофесійного менеджменту окремих керівників, які, проте, складають досить незначну частку від загальної кількості.

Проблема із мотивацією сільськогосподарських виробників на ринках сільськогосподарських товарів, а особливо на зерновому ринку, значною мірою впливає із основних принципів державної політики у даній сфері. Одним із основних завдань економічної політики нашої держави є добробут громадян та захист малозабезпечених верств населення, який відповідно до спотворених уявлень про економічні відносини досягається, в першу чергу, за рахунок здешевлення основних продуктів харчування.

Найбільшу частку у структурі споживання продуктів харчування займає продукція переробки зернових. Відповідно, заниження цін на продукцію зернопереробки та безпосередньо зерно дозволяє тримати доступні ціни на ринку, але призводить до зменшення доходів як сільськогосподарських товаровиробників, так і переробних підприємств, що, за своєю суттю, дуже негативно впливає на їхню мотивацію у процесі здійснення виробничо-господарської діяльності.

Отже, основні гравці зернового ринку, які повинні забезпечувати мотивуючу функцію, такі, як покупці зерна та держава, не справляються із її виконанням. У такій ситуації автор статті вважає за доцільне озвучити чергову проблему зернового ринку: як зацікавити сільськогосподарських товаровиробників у покращенні фінансово-економічних показників діяльності.

Серед інших стратегічно важливих напрямів розвитку зернового ринку доцільно зазначити подальший розвиток експорту зернових за умови забезпечення внутрішніх продовольчих потреб, а також пошук альтернативних методів використання зернових. Одним із таких методів є використання зерна для виробництва біоетанолу – добавки до бензинового палива, яка забезпечує його більшу екологічність та сприяє підвищенню рівня енергетичної безпеки країни.

Таким чином, обґрунтування стратегії розвитку зернового ринку охоплює комплекс багатьох заходів, кожен із яких має свій резерв підвищення ефективності зерновиробництва. Визначення черговості та пріоритетності кожного із заходів на основі проведеного SWOT-аналізу дасть можливість сформувати висококонкурентний ринок зерна із значимими показниками у сфері виробництва та розподілу продукції.

Наук. керівн. Журавльова І. В.

Література: 1. Кваша С. М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / К. М. Кваша, Н. Є. Голоміна // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99–104.
2. Микитенко І. А. Споживання, експорт та імпорт сільськогосподарської продукції та продовольства / І. А. Микитенко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 73 с.
3. Шпигуляк О. Г. Формування конкурентоспроможності в аграрній економіці / О. Г. Шпигуляк, Ю. П. Воскобійник, О. В. Овсянніков // Агроінком. – 2007. – № 9–10. – С. 4–8.
4. Кобута І. В. Особливості аграрної політики Європейського Союзу на зерновому ринку / І. В. Кобута // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 110–118.
5. Саблук В. І досі ефективність державного регулювання ринку зерна в Україні залишається низькою / В. І. Саблук // Зерно і хліб. – 2008. – Вип. 1. – С. 7.